

DE NEDERLANDSCHE HANDELS MAATSCHAPPIJ OP HET WERELDTONEEL

*De weg van de Nederlandsche Handels Maatschappij van een
handelsbedrijf in het cultuurstelsel tot een internationaal
opererend bankbedrijf tijdens de onafhankelijkheid van
Nederlands-Indië*

Door:
M.J. van Oort

Studentnummer:
s1120093

Begeleider:
Prof. Dr. L.L. Roberts
2^e begeleider:
Dr. A. Weber

1. Voorwoord

De thesis die nu voor u ligt vormt het sluitstuk van mijn bachelor opleiding bedrijfskunde aan de Universiteit Twente. Met veel plezier heb ik hier aan gewerkt, het was de ideale mogelijkheid om bedrijfskunde met de geschiedenis te verenigen. In eerste instantie wil ik mijn begeleidster prof. dr. L.L. Roberts bedanken voor haar inspiratie en tips. Speciale dank gaat uit naar dr. A. Weber, zijn adviezen waren van groot belang voor het slagen van deze thesis. Geen moeite was hem te veel en zonder zijn hulp had deze thesis niet in zijn huidige vorm voor u gelegen. Daarnaast wil ik mijn ouders bedanken voor hun steun en met name mijn moeder, Ineke van Oort-Hafkamp, voor het kritisch doorlezen van mijn thesis.

Max van Oort

Oktober 2013

2. Samenvatting

De Nederlandsche Handels Maatschappij was tot de afschaffing van het cultuurstelsel in Nederlands-Indië voornamelijk een handelonderneming. Met het wegvallen van deze lucratieve inkomstenbron én de opkomst van het internationale bankwezen door versoepeling van enkele wetgevingen werd de Maatschappij steeds meer gevormd tot een internationaal opererend bankbedrijf. Met het openen van filialen in onder andere New York en Singapore groeide het bedrijf gestaag en nam het aan belang toe. Speciale aandacht gaat uit naar de activiteiten van de Nederlandsche Handels Maatschappij in Japan, Shanghai en Saudi-Arabië. De activiteiten in deze landen vormden de kern van wat een bank doet en zijn daarom een uitstekend voorbeeld om de activiteiten binnen de Nederlandsche Handels Maatschappij te laten zien.

De activiteiten van de Nederlandsche Handels Maatschappij begonnen al vrij snel na de afschaffing van het cultuurstelsel. Nederland had al een oude band met Japan via het handelseiland Dejima waardoor de Nederlandsche Handels Maatschappij met minder scepsis werd ontvangen dan andere buitenlandse ondernemingen die na de openstelling van Japan vrij mochten handelen in het keizerrijk. De rentes in Japan waren erg hoog waardoor de Maatschappij veel winst kon behalen door zowel krediet te verlenen aan particulieren als aan de Japanse regering.

In Shanghai waren er verschillende Europese en Amerikaanse banken actief. De Nederlandsche Handels Maatschappij speelde hier een relatief bescheiden rol ten opzichte van haar grotere concurrenten. Door een gebrek aan een Chinese centrale bank gaf de Maatschappij hier de Shanghai dollar uit wat fungeerde als een speciale valuta om te kunnen handelen met de Chinezen.

Met de opening van een consulaat in Djedda (Saudi-Arabië) in 1872 betrad de Nederlandsche Handels Maatschappij de Saudische markt. In eerste instantie ter ondersteuning van Islamitische pelgrims uit Nederlands-Indië, maar al snel fungeerde de Maatschappij ook als wisselkantoor voor buitenlandse valuta en als kredietverlener. De kredieten werden voornamelijk verstrekt aan de koning van Saudi-Arabië die in weelde leefde. Als huisbankier van het Saudische koningshuis kreeg de Nederlandsche Handels Maatschappij de kans om een centrale rol te spelen als onofficiële centrale bank bij de introductie van de Saudische riyaal in 1927. Door de intrede van andere buitenlandse banken op de financiële markt in Saudi-Arabië zou de Nederlandsche Handels Maatschappij uiteindelijk haar unieke positie verliezen.

Inhoudsopgave

1. Voorwoord.....	1
2. Samenvatting.....	2
3. Introductie	4
3.1 Inleiding	4
3.2 Probleemstelling.....	5
3.3 Aanpak.....	7
4. Hoe nam de rol van de Nederlandsche Handels Maatschappij af in de handel?.....	8
5. Waarom ging de Nederlandsche Handels Maatschappij zich toeleggen op andere zaken?.....	13
6. De Nederlandsche Handels Maatschappij als een internationaal bankbedrijf	16
6.1 Geldleningen in Japan	16
6.2 Filiaal Shanghai en de Shanghai dollar	16
6.3 Oprichting Saudi Hollandi Bank.....	17
7. Conclusie en discussie	19
8. Referenties	21
8.1 Boeken en artikelen.....	21
8.1 Websites	22
9. Reflectieverslag	23
9.1 Voorbereiding.....	23
9.2 Uitvoering.....	23
9.3 Nabeschuwing	24

3. Introductie

3.1 Inleiding

"Nee, het zal niet nodig zijn! Want aan U draag ik mijn boek op, Willem den Derde, Koning, Groothertog, Prins... meer dan Prins, Groothertog en Koning... Keizer van het prachtige rijk van Insulinde dat zich daar slingert om de evenaar, als een gordel van smaragd. Aan U vraag ik met vertrouwen of het Uw Keizerlijke wil is. Dat Havelaar wordt bespat door de modder van Slijmeringen en Droogstoppels. En dat daarginds Uw meer dan dertig miljoen onderdanen worden mishandeld en uitgezogen in Uwen naam!"

(Multatuli 1860)¹

Bovenstaande citaat komt uit het bekendste boek van Multatuli, Max Havelaar of de koffieveilingen der Nederlandsche Handel-Maatschappij. Het vormde het sluitstuk van een roman die uiteindelijk ervoor zou zorgen dat de Nederlandse koloniale politiek drastisch gewijzigd zou worden. De oproep aan de koning om het stelsel van verplichte cultures af te schaffen stuitte op veel lof maar ook kritiek. Wat aan de ondertitel van Max Havelaar opvalt is dat het over de Nederlandsche Handels Maatschappij gaat, deze thesis gaat daar ook over maar begint op het moment dat het boek in principe ophoudt, bij de afschaffing van het cultuurstelsel. Er is al zeer veel over de Nederlandsche Handels Maatschappij geschreven in de context van het cultuurstelsel maar juist de periode daarna is weinig over bekend. Deze jaren waren wel vormend voor de onderneming en de latere zaken waar zij zich mee bezig zou houden. De Maatschappij zou uiteindelijk fuseren met de Twentsche Bank tot de Algemene Bank Nederland (ABN) en daaropvolgend zou weer een fusie plaatsvinden met de Amsterdamsche Bank en Rotterdamsche bank (AMRO). Via deze fusies is de naam van de Nederlandsche Handels Maatschappij uit het straatbeeld verdwenen maar is het bekende ABN AMRO ervoor in de plaats gekomen.

Deze fusies maken de Nederlandsche Handels Maatschappij tot een onderneming die een bewogen geschiedenis achter de rug heeft met veel verschillende kanten. In de periode dat de Maatschappij bestond was het een van de belangrijkste en grootste bedrijven van Nederland, het heeft als voorbeeld voor het Nederlandse multinationale bedrijfsleven een bijna mythische naam verkregen. Dit onderzoek heeft tot doel om de geschiedenis van de Nederlandsche Handels Maatschappij vanuit een internationaal perspectief te bekijken in de periode die duurde van ongeveer de afschaffing van het cultuurstelsel (1880) tot de onafhankelijkheid van Nederlands-Indië (eind jaren '50). De Nederlandsche Handels Maatschappij wordt vaak gezien als een Nederlandse onderneming maar dit is niet volledig waar, binnen de onderneming waren er verschillende buitenlandse krachten, zoals Engelse kooplieden, actief die vormgevend waren voor haar bestaan. Daarnaast had de Nederlandsche Handels Maatschappij zelf al snel een internationaal karakter doordat het over de hele wereld

¹ Multatuli (1860). Max Havelaar; of de koffieveilingen der Nederlandsche Handel-Maatschappij. Uitgevers-maatschappij Elsevier

agentschappen opende, maar deze werden vaak ook weer snel gesloten. Concreet gezien komt het doel erop neer dat er niet alleen naar het Nederlandse karakter van de onderneming moet worden gekeken, zoals het cultuurstelsel of de kredietverlening binnen Nederland, maar juist ook naar het internationale perspectief van het ondernemen buiten de landsgrenzen.

3.2 Probleemstelling

Uitgaande van een doelstelling waarin de Nederlandsche Handels Maatschappij in een internationaal perspectief wordt gezet leidt dit tot de volgende thesis:

De Nederlandsche Handels Maatschappij wordt gezien als een handelsonderneming volledig gericht op Nederland, maar de ontwikkelingen binnen de onderneming tussen de afschaffing van het cultuurstelsel en de onafhankelijkheid van Nederlands-Indië wijzen op een internationaal bankbedrijf.

Met betrekking tot het onderzoek is ervoor gekozen niet de hele geschiedenis van de Nederlandsche Handels Maatschappij te onderzoeken omdat dit een periode van bijna 150 jaar zou beslaan, maar om een gedeelte hiervan te kiezen. De laatste paar decennia zijn in mijn ogen de meest onbekende jaren van de Nederlandsche Handels Maatschappij waarin de onderneming zich juist tot een internationaal bankbedrijf ontwikkelde wat we vandaag nog terugzien in ABN AMRO. Uit de hypothese kan de volgende hoofdvraag uit de thesis worden afgeleid:

In hoeverre ontwikkelde de Nederlandsche Handels Maatschappij zich van een handelsonderneming naar een internationaal bankbedrijf vanaf de afschaffing van het cultuurstelsel tot de Indonesische onafhankelijkheid?

Naast de hoofdvraag kunnen de volgende twee deelvragen worden opgesteld:

Hoe nam de rol van de Nederlandsche Handels Maatschappij af in de handel?

Waarom ging de Nederlandsche Handels Maatschappij zich toeleggen op andere zaken?

Door de beantwoording van deze vragen moet er een beeld worden geschetst van de internationale politieke ontwikkelingen die de Nederlandsche Handels Maatschappij dwongen zich om te vormen van een handelsonderneming tot een bankbedrijf. De Nederlandsche Handels Maatschappij vormde als grote onderneming een voorbeeld binnen het Nederlandse bedrijfsleven. Door deze voorbeeld- en pioniersfunctie is onderzoek naar de bedrijfshistorie van de Maatschappij zeer relevant omdat het in die zin veel zegt over wat andere Nederlandse bedrijven later ook zouden doen en over de periode waarin de transformatie tot bankbedrijf plaatsvond.

Over het algemeen wordt er niet zoveel aandacht besteed aan bedrijfshistorie. Verschillende bedrijfshistoriën, zo ook die van de Nederlandsche Handels Maatschappij, kunnen perfect werken als supplement naast de brede economische historie. Ondernemingen zijn de laatste 200 jaar enorm gegroeid in omvang wat zijn uitwerking heeft gehad in de kracht van deze

bedrijven. Grote multinationals zoals de Nederlandsche Handels Maatschappij zijn de drijvende kracht achter een verder mondialiserende wereld. Deze mondialisering veroorzaakt verdere integratie tussen de verschillende economische- en handelssystemen over de hele wereld. Dit onderzoek naar de mondialisering van de Maatschappij zelf past heel goed tussen de verschillende bedrijfshistoriën en de impact die zij hebben gehad in het macro-economische geheel in de 19^e en 20^e eeuw.

Afbeelding 1: Koning Willem I, initiatiefnemer van de Nederlandsche Handels Maatschappij

3.3 Aanpak

Omdat de Nederlandsche Handels Maatschappij niet meer bestaat in de vorm die in deze thesis wordt gebruikt is het niet mogelijk om bij de onderneming ter plekke langs te gaan. De opvolger van de Maatschappij, de ABN AMRO Bank, heeft nog wel enige informatie ter beschikking. Het merendeel van de informatie die nodig is voor deze opdracht zal dus uit literatuur moeten komen. Verschillende algemene bibliotheken en universitaire bibliotheken hebben informatie over de Nederlandsche Handels Maatschappij ondergebracht bij de Vaderlandse geschiedenis of bedrijfsbiografieën. Om een beter beeld van het internationale karakter van de bank te schetsen wordt dit aangetoond aan de hand van enkele concrete gevallen.

De literatuur die is heb gebruikt is zowel primair als secundair van aard. Een van de belangrijkste boeken die zeer veel waardevolle informatie bevat is het Gedenkboek der Nederlandsche Handel-Maatschappij van Mansvelt. Dit boek is geschreven in 1924 in opdracht van de Nederlandsche Handels Maatschappij ter viering van haar honderdjarig bestaan. Het is boek is, in ieder geval voor de dertig jaar voorafgaand aan de uitgave, voornamelijk te beschouwen als primaire bron. De roman van Multatuli komt uit een andere tijdsperiode dan waar deze thesis zich afspeelt, toch is dit ook bruikbaar als primaire bron om te zien hoe het cultuurstelsel werkte en de Nederlandsche Handels Maatschappij zich hierin bevond als handelsonderneming.

Als secundaire bronnen bleek het artikel van Berger van groot belang om de periode in Saudi-Arabië te achterhalen. Mansvelt en de Goey waren zeer verhelderende bronnen voor de periode in Japan. Sandrock baseert de informatie in het artikel vooral uit primaire bronnen maar moet zelf als secundaire bron worden gezien. De meeste bronnen die ik heb gebruikt en direct gerelateerd zijn aan de Nederlandsche Handels Maatschappij komen uit Nederland, bronnen uit de bredere economische onderwerpen zijn voornamelijk Engelstalig. Verschillende bronnen die algemeen van aard zijn over het kolonialisme waren niet direct van nut voor de bedrijfshistorie van de Nederlandsche Handels Maatschappij maar waren dit wel om de context waarin de Maatschappij opereert beter te begrijpen.

4. Hoe nam de rol van de Nederlandsche Handels Maatschappij af in de handel?

Voordat de Nederlandsche Handels Maatschappij een internationaal georiënteerd bankbedrijf werd deed het dienst als een handelsmaatschappij in Nederlands-Indië en de rest van de wereld. De Maatschappij heeft in de eerste jaren van haar bestaan vele buitenlandse avonturen gekend. Op het agentschap in Turkije na, waren deze avonturen geen succes en werd de vertegenwoordiging al vrij snel gesloten of van de hand gedaan. Er waren verschillende redenen waarom de Nederlandsche Handels Maatschappij haar rol in de handel niet meer kon vervullen, in deze paragraaf wordt er naar die redenen gekeken.

Het lot van de onderneming was dus niet gunstig gestemd. Met de Belgische Opstand in 1830 kromp het Koninkrijk ineen en was de Maatschappij een groot deel van zijn aandeelhouders en bron van inkomsten kwijt. Sinds de oprichting en de gestage uitbreiding van het aantal agentschappen over de wereld schrompelde de onderneming binnen enkele jaren weer ineen tot een min of meer Indische Maatschappij. De Maatschappij was slechts vertegenwoordigd in Nederlands-Indië en het Europese gedeelte van het Koninkrijk der Nederlanden, wat bestond uit Nederland en Luxemburg. Om een faillissement van de Nederlandsche Handels Maatschappij af te wenden en om de tekorten in de staatskas van het Koninkrijk te financieren besloot de koning onder andere om het cultuurstelsel in te stellen waarin Javaanse boeren verplicht waren een deel van hun land te bewerken voor de Nederlandsche Handels Maatschappij waar zij in ruil voor een financiële vergoeding (de “cultures”) ontvingen.

Pijljaren	Belangen in Nederland en Nederlands-Indië	Belangen elders
1824	f12.045.000,00	f3.649.000,00
1830	f14.986.000,00	f1.031.000,00
1835	f17.995.000,00	f46.000,00
1840	f18.356.000,00	f92.000,00
1845	f15.949.000,00	f187.000,00
1850	f5.814.000,00	f199.000,00
1855	f16.250.000,00	f1.072.000,00
1860	f20.439.000,00	f2.932.000,00
1865	f16.444.000,00	f7.737.000,00 ²
1870	f16.312.000,00	f3.679.000,00
1875	f14.490.000,00	f3.353.000,00

Tabel I: Belangen Nederlandsche Handels Maatschappij (Mansvelt 1924)³

In de jaren na de Belgische Opstand hield de Nederlandsche Handels Maatschappij zich voornamelijk bezig met deze binnenlandse zaken en deed zij directe vertegenwoordiging in de

² Voor deze piek heb ik een verklaring gezocht maar deze niet gevonden

³ Mansvelt, W. M. F. (1924). Gedenkboek der Nederlandsche Handel-Maatschappij. Amsterdam, Nederlandsche Handelsmaatschappij

ban. In de figuur hierboven is goed te zien dat de buitenlandse bezittingen van de Nederlandsche Handels Maatschappij met de Belgische Opstand (1830) drastisch afnamen. In de loop der jaren nam het belang elders percentagegewijs toe. Dit betekende ook dat de winsten die van elders kwamen een steeds groter deel gingen vormen van de totale winsten van de Nederlandsche Handels Maatschappij. Na de afschaffing van het cultuurstelsel namen de belangen overzee alleen maar verder toe en werden in de jaren erna vele agentschappen en filialen geopend.

De Nederlandsche Handels Maatschappij was de belangrijkste tussenpersoon in de handel tussen Nederland, Nederlands-Indië en de rest van de wereld. Het grootste deel van de winst die hierop werd gemaakt vloeide dan ook richting de maatschappij (Gordon 2010)⁴. Na de afschaffing van het cultuurstelsel, wat de belangrijkste beheeractiviteit van de Nederlandsche Handels Maatschappij was werd de handel en export overgedaan van “overheidshanden” naar private ondernemingen. Overheidshanden staat hier tussen aanhalingstekens omdat de Nederlandsche Handels Maatschappij in den beginne geen overheidsdienst is maar een particuliere onderneming. Zij legde zich echter wel toe op diensten die door de overheid georganiseerd werden, dit komt goed naar voren doordat een private onderneming nooit de macht had gehad om het cultuurstelsel met de verplichte afdracht van cultures af te dwingen van de plaatselijke bevolking. Na de opheffing van het cultuurstelsel sprongen private ondernemingen dus in het gat van de Nederlandsche Handels Maatschappij en wisten hier nog flinke winsten uit de kolonie te halen, de bureaucratie van de Nederlandsche Handels Maatschappij zat de bedrijfsvoering hier in de weg. De Maatschappij was te log om zelf op een concurrerende manier te handelen tegenover de nieuwe private ondernemingen.

Na het afschaffen van het cultuurstelsel opende de Maatschappij een agentschap in New York; dit agentschap was in beheer van een plaatselijke firma. De bankzaken gingen zo goed dat er in 1882 werd besloten te stoppen met de eigen handel, dit besluit is voornamelijk genomen omdat het cultuurstelsel in 1880 werd afgeschaft en het voor de Nederlandsche Handels Maatschappij hierna veel moeilijker en duurder werd om aan grondstoffen voor de handel te komen.

Dat de winsten nog altijd zeer aanzienlijk waren en zeker bijdroegen aan het zogeheten batig slot valt te halen uit de hieronder genoemde cijfers (Gordon 2010)⁴. Het jaarlijks overschot liep op van 53 miljoen gulden in 1878 tot bijna 922 miljoen gulden in 1929. Na de beurskrach van 1929 op Wall Street en de daaropvolgende recessie liep de waarde van het overschot terug maar was nog steeds aanzienlijk. In de jaren dertig was Nederland uitgegroeid tot de grootste investeerder in Nederlands-Indië met 73% van de totale investeringen, Groot-Brittannië nam de tweede plaats in met een bescheiden maar nog steeds aanzienlijke 14% (White 2012)⁵.

⁴Gordon, A. (2010). "Netherlands East Indies: The Large Colonial Surplus of Indonesia, 1878-1939." *Journal of Contemporary Asia* 40(3): 425-443

⁵ White, N. J. (2012). "Surviving Sukarno: British Business in Post-Colonial Indonesia, 1950–1967." *Modern Asian Studies* 46(5): 1277-1315

	1878- 1879	1880- 1889	1890- 1899	1900-1909
Nederlands koloniaal overschot	f96,00	f753,00	f901,00	f1.539,00
Als percentage	90,57%	94,96%	94,74%	87,99%
Niet-Nederlands koloniaal overschot	f10,00	f40,00	f50,00	f210,00
Als percentage	9,43%	5,04%	5,26%	12,01%
Totaal	f106,00	f793,00	f951,00	f1.749,00
Gemiddeld per jaar	f53,00	f79,30	f95,10	f174,90
	1910- 1919	1920- 1929	1930- 1939	Totaal 1878- 1939
Nederlands koloniaal overschot	f5.245,00	f7.680,00	f3.727,00	f19.841,00
Als percentage	87,50%	83,33%	80,00%	84,91%
Niet-Nederlands koloniaal overschot	f749,00	f1.536,00	f932,00	f3.527,00
Als percentage	12,50%	16,67%	20,00%	15,09%
Totaal	f5.994,00	f9.216,00	f4.659,00	f23.368,00
Gemiddeld per jaar	f599,40	f921,60	f465,90	f376,90

Tabel II: koloniaal overschot Nederlands-Indië in miljoenen guldens (Gelderens 1939)⁶

De waarde van het koloniaal overschot wordt aangehaald met de reden dat het een overzichtelijke manier is om de financiële kant van de relatie tussen de inwoners, het buitenland, de overheid en het moederland te belichten. Het onderschrijft voor een groot deel de economische relatie die een kolonie inneemt ten opzichte van de metropool (het moederland, in dit geval dus Nederland). Met een lage koloniaal overschot, zoals aan de andere kant van de wereld in de Nederlandse kolonie Suriname, is de kolonie voor veel mindere waarde dan een kolonie met een hoog koloniaal overschot (White 1971)⁷. Het jaarlijks overschot loopt dan op van 2291 miljoen euro (2,3 miljard, waarde 2013) in 1878 naar 21.986 miljoen (22 miljard euro, waarde 2013) euro in 1929. Het totaal wat er in de 62 jaar aan overschot werd uitgevoerd vanuit Nederlands-Indië bedraagt bijna 800 miljard euro (waarde 2013) (Measureworth 2013)⁸. Let wel dat Nederland nu veel rijker is dan toentertijd en de waarde praktisch gezien dus nog hoger is.

Wat verder opvalt aan deze cijfers is het fluctuerende belang van de buitenlandse handel, in 1878 hing dit nog rond de 10% waarna het percentage door het afschaffen van het cultuurstelsel afnam tot rond de 5%. In de jaren daarna steeg het belang van buitenlandse handelsondernemingen in Nederlands-Indië flink oplopend tot een vijfde van het totaal aan uitvoer.

⁶ Gelderen, J. v. (1939). The Recent Development of Economic Foreign Policy in the Netherlands East Indies. Londen, Longmans

⁷ White, B. (1971). "Demand for Labor and Population Growth in Colonial Java." Human Ecology 1(3): 217-236

⁸ Lawrence, S. (2013). "<http://www.measuringworth.com/>."

Naast dat de hierboven genoemde cijfers van belang zijn voor Nederland in het algemeen en de Nederlandse welvaart zeggen ze ook veel over de Nederlandsche Handels Maatschappij. Met de afschaffing van het cultuurstelsel steeg het overschot flink maar was de Maatschappij niet meer in staat om hier van mee te profiteren. Particuliere ondernemingen die zich specialiseerden in een bepaald product zoals koffie of suiker (Fasseur 1975)⁹ konden makkelijker inspelen op de behoeftes van de markt en de plekken waar deze markt zich bevond. Tegen het einde van het cultuurstelsel was het systeem van een één jaarlijkse veiling van producten achterhaald waardoor opkopers zeer lage prijzen konden bieden (Mansvelt 1924)¹⁰. Door bureaucratie, logheid en hevige concurrentie prijsde de Nederlandsche Handels Maatschappij zich dus eigenlijk uit de markt. Deze bureaucratie, die tot uitdrukking kwam in de meer dan 20 kantoren die de Nederlandsche Handels Maatschappij had, en de flinke financiële buffer die de Maatschappij nog tot zijn beschikking had, plaveide wel het pad richting een bankbedrijf in plaats van een handelsonderneming. Het verschil tussen een bankbedrijf en een handelsonderneming is dat een handelsonderneming producten inkoopt of laat maken en deze voor een hogere prijs verkoopt. Een bankbedrijf is een financiële instelling die krediet verstrekt en geld beheert. Als het een centrale bank betreft geeft deze ook valuta's uit.

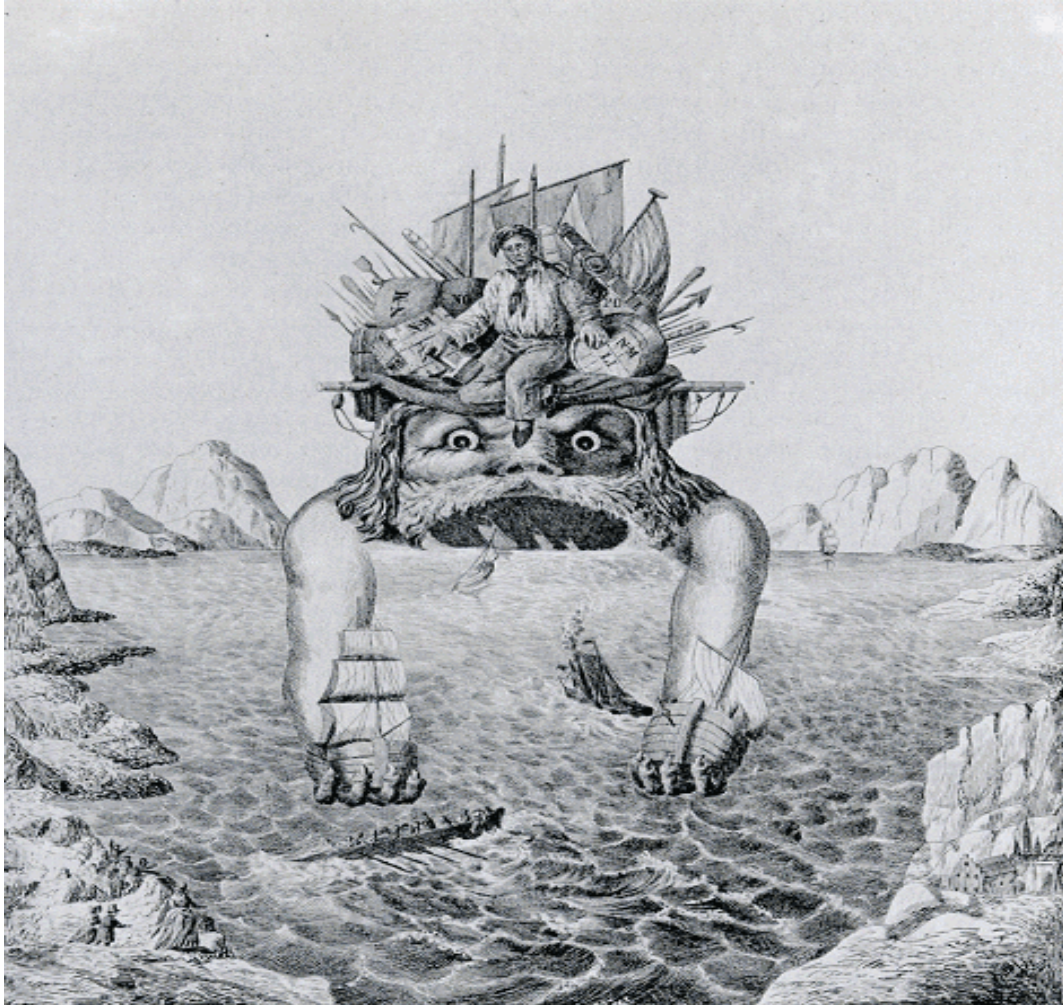
Na het opstarten van het bankbedrijf werden langzaam de ogen weer gericht op het buitenland (Mansvelt 1924)¹⁰. Met de opkomst van koffie als betaalbare drank voor het volk werden er via een plaatselijke agentschap met de naam Compañia Holandesa de Comercio de Centro-America in Guatemala koffieplantages geopend. Dit was een van de laatste plaatsen waar de Nederlandsche Handels Maatschappij in eigen beheer produceerde, dit bleek na de transformatie tot bankbedrijf geen succes te zijn en korte tijd later sloten ook deze faciliteiten de deuren. Enkele maanden later volgden een agentschap in Hongkong en agentschappen in de Brits-Indische steden Calcutta en Bombay. Naast uitbreiding van het bankbedrijf groeide het aandeel van de Nederlandsche Handels Maatschappij in de vervoerssector ook, ze verkreeg een belang in de Stoomvaart Maatschappij "Nederland", Koninklijke West-Indische Maildienst, Koninklijke Paketvaart Maatschappij, Java-China-Japan-Lijn, Koninklijke Holland Lloyd en de Nederlandsch-Zuid-Afrikaansche Stoomvaart Maatschappij. De Nederlandsche Handels Maatschappij was één van de vier grote banken in Nederlands-Indië naast de Nederlandsch-Indische Handelsbank, de Rotterdamsche Bank en de Internationale Crediet-en Handelsvereniging "Rotterdam". Zij verleende kredieten aan plaatselijke ondernemingen en beheerde de winsten die deze ondernemingen maakten.

De rol die de Nederlandsche Handels Maatschappij vervulde op het gebied van handel werd uiteindelijk onhoudbaar om verschillende redenen. Door verlies van het monopolie op de grondstoffenhandel die de Maatschappij praktisch bezat door het cultuurstelsel moest het op een open markt handel gaan drijven. Dit zou op zich geen probleem moeten zijn maar doordat

⁹ Fasseur, C. (1975). Kultuurstelsel en koloniale baten: de Nederlandse exploitatie van Java, 1840-1860, Universitaire Pers

¹⁰ Mansvelt, W. M. F. (1924). Gedenkboek der Nederlandsche Handel-Maatschappij. Amsterdam, Nederlandsche Handelsmaatschappij

de onderneming hier niet op was ingespeeld verloor het al snel de concurrentieslag. Andere bedrijven, die minder bureaucratisch waren ingesteld, namen de handel over.

Afbeelding II: "De Groothandelaar", anonieme gravure die de macht en kracht van de Nederlandsche Handels Maatschappij uitbeeld als een zeemonster

5. Waarom ging de Nederlandsche Handels Maatschappij zich toeleggen op andere zaken?

Door het wegvallen van de primaire bezigheid van de Nederlandsche Handels Maatschappij, namelijk de handel in grondstoffen uit Nederlands-Indië die werden vergaard via het cultuurstelsel, was de Maatschappij genoodzaakt zich op andere terreinen te begeven. Zou de Maatschappij dit niet doen en de concurrentie proberen aan te gaan met de nieuwe spelers op de markt dan zou ze die concurrentieslag waarschijnlijk hebben verloren. In dit hoofdstuk wordt er gekeken naar de nieuwe activiteiten die de Nederlandsche Handels Maatschappij ging uitvoeren. Omdat de mogelijkheden binnen Nederland relatief beperkt zijn was de stap richting het buitenland al snel gezet.

De Nederlandsche Handels Maatschappij werd gezien als een stabiele en betrouwbare onderneming (Mansvelt 1924)¹¹. Doordat het bedrijf op veel plekken gevestigd was betekende dit een gemêleerde klantenkring. De klanten zelf konden via zo'n grote bank op veel plekken makkelijk bij hun geld. Naast het gemak van een grote bank speelde de Eerste Wereldoorlog waarschijnlijk ook een rol in het groeiend kapitaal dat, zoals hieronder in tabel IV te zien is, bij de Maatschappij was ondergebracht. Nederland was een neutraal land en daarom een veilige plek om geld te stallen voor zowel de Centralen als de Geallieerden. In een tijdbestek van 10 jaar is het kapitaal dat door rekeninghouders bij de bank is gestald meer dan vertienvoudigd van net geen 40 miljoen gulden naar ruim 407 miljoen gulden.

Pijljaren	Rekening-courant houders	Uitstaande deposito's
1880	-	-
1885	f3.597.000,00	f6.964.000,00
1890	f6.262.000,00	f7.042.000,00
1895	f6.668.000,00	f11.697.000,00
1900	f8.730.000,00	f15.362.000,00
1905	f15.998.000,00	f51.690.000,00
1910	f39.880.000,00	f66.433.000,00
1915	f97.102.000,00	f66.667.000,00
1920	f407.523.000,00	f13.650.000,00

Tabel IV: rekening-courant houders en uitstaan deposito's bij de Nederlandsche Handels Maatschappij (Mansvelt 1924)¹¹

Het toeleggen op bankzaken kwam ook de winstgevendheid van de Nederlandsche Handels Maatschappij ten goede. De dividenduitkeringen stegen en waren aanzienlijk meer dan ten tijde van het cultuurstelsel. In de jaren 1824 tot 1879 was de jaarlijkse dividenduitkering ruim 2,4 miljoen gulden waarna dit steeg tot bijna het dubbele, 4,7 miljoen gulden. Naast een echte verhogende winstgevendheid zou een verklaring hiervoor kunnen zijn dat zeer hoge winsten

¹¹ Mansvelt, W. M. F. (1924). Gedenkboek der Nederlandsche Handel-Maatschappij. Amsterdam, Nederlandsche Handelsmaatschappij

in de tijd van het cultuurstelsel werden afgeroomd door de staat (voor het batige slot) en de staat na 1880 zich in principe niet meer met de Maatschappij bemoeide.

	Uitkeringen aan dividend	Jaarlijks dividend
1824 tot 1879	f133.000.000,00	f2.418.181,82
1880-1922	f197.000.000,00	f4.690.476,19

Tabel V: uitkeringen aan dividend door de Nederlandsche Handels Maatschappij (Mansvelt 1924)¹²

De Nederlandsche Handels Maatschappij had tot 1936 slechts een kantoor in Amsterdam en Rotterdam, hierna werden pas meer kantoren in Nederland geopend. Deze kantoren werden geopend in de grote steden zoals Rotterdam en Utrecht, door de overname van de Geldersche Credietvereniging (Mansvelt 1924)¹² kreeg de Nederlandsche Handels Maatschappij ook kantoren in Gelderland. Dit laat zien dat de Nederlandsche Handels Maatschappij al zeer vroeg de ogen op het buitenland had gericht en niet alleen op Nederland wat de naam niet direct doet vermoeden.

Met de verwachting van de Nederlandse regering in de jaren'30 dat het oorlog zou kunnen worden en het moederland binnen gevallen zou kunnen worden door een vijandelijke mogendheid werd bij voorbaat al beslist dat, mocht de metropolis ooit worden bezet door een vreemde mogendheid de handel en financiële transacties tussen de koloniën en het moederland zouden moeten worden opgeschort. Op deze manier kon een eventuele bezetter geen aanspraken maken op de winsten verkregen uit de koloniën en dan met name Nederlands-Indië (Maddison 1989)¹³. Met de inval van Nazi-Duitsland op 10 mei 1940 gebeurde dit dan ook niet.

De Tweede Wereldoorlog zette de omvorming van de Nederlandsche Handels Maatschappij tot een vol bankbedrijf in stroomversnelling. Handel werd nagenoeg onmogelijk door de oorlog en het geweld dat daarmee gepaard ging. Het moederland was bezet door Nazi-Duitsland waardoor er geen schepen tussen het buitenland en Nederland konden varen. Tijdens de oorlogsjaren ging de Nederlandsche Handels Maatschappij zich steeds meer toeleggen op financiële dienstverlening. Deels was zij hierdoor genoodzaakt door het wegvallen van de handel met Nederland, anderzijds kwam het bankwezen en de kredietverlening steeds verder op gang. In 1941, dus tijdens de oorlog, werd het eerste filiaal (een stap hoger dan een agentschap) buiten Nederland en Azië geopend namelijk in New York. Dit was waarschijnlijk vooral van strategisch belang op politiek en economisch gebied. Met een kantoor in New York was er een snelle en directe toegang tot Wall Street waar veel financiële handel al werd gedreven. Tot de Tweede Wereldoorlog was eigenlijk Londen nog

¹² Mansvelt, W. M. F. (1924). Gedenkboek der Nederlandsche Handel-Maatschappij. Amsterdam, Nederlandsche Handelsmaatschappij

¹³ Maddison, A. (1989). "Dutch Income in and from Indonesia 1700–1938." Modern Asian Studies 23(4): 645-670

de financiële hoofdstad van de wereld maar Londen lag dicht bij bezet gebied en ging gebukt onder zware bombardementen vanuit Duitsland. Anderzijds was een filiaal in het neutrale en sterke, dus “veilige”, Amerika nodig om volledige bezetting van de Nederlandsche Handels Maatschappij te voorkomen. Want op 8 december 1942 viel het Japanse Keizerrijk Nederlands-Indië binnen en nam de laatste plantages die nog in handen waren van de Nederlandsche Handels Maatschappij in bezit. Tijdens de oorlog was de Nederlandsche Handels Maatschappij dus praktisch vleugellam en kon zijn bedrijfsvoering niet uitvoeren.

Na de overgave van het Japanse Keizerrijk in augustus 1945 duurde het enige tijd voordat Nederland z'n gezag in de kolonie had hersteld. Na de Japanse capitulatie riep Soekarno op 17 augustus de Indonesische Republiek uit. In de tussentijd hadden veel Nederlanders wel weer hun intrek genomen op de plantages en zo was ook de productie voor de Nederlandsche Handels Maatschappij weer begonnen. Dit was echter van vrij korte duur, Nederland erkende de onafhankelijkheid van Indonesië niet wat leidde tot de politionele acties die duurden tot 1949. Daarna erkende Nederland uiteindelijk de onafhankelijkheid van Indonesië als staat, al was het nog wel onderdeel van een unie samen met Nederland, vergelijkbaar met het Britse Gemenebest of de Franse Unie. De spanningen waren alleen niet voorbij omdat Nederland Nederlands Nieuw-Guinea bezet hield, het meest oostelijke gebied in de Indonesische archipel. Indonesië was mede geïnteresseerd in Nieuw-Guinea omdat het land rijk is aan bodemschatten. Deze nieuwe confrontatie over dit laatste stukje Nederland in Azië leidde tot de afscheiding van Indonesië uit de Unie.

In deze confrontatie tussen beide landen, genaamd de *Konfrontasi* in Bahasa Indonesia, ligt nu net het probleem voor de Nederlandsche Handels Maatschappij. Om Nederland tegen te werken en de uitgaven van de jonge republiek te kunnen bekostigen werden alle bezittingen van Nederlanders en Nederlandse bedrijven genationaliseerd en geconfisqueerd. De volledige productiemogelijkheden en dus de laatste manieren van eigen productie dat de Nederlandsche Handels Maatschappij nog had werden ontnomen. Door deze confrontatie werd de Nederlandsche Handels Maatschappij een volledig bankbedrijf en werden de ogen gericht op nieuwe nog onontdekte delen van de wereld.

Mede gedwongen door de afname van de handel die via de Nederlandsche Handels Maatschappij werd gedreven transformeerde de onderneming zich steeds meer als een bankbedrijf. Versoepeling van bepaalde wetgeving en het enorme kapitaal dat de Maatschappij nog in bezit had hielpen een snelle overgang van handelsonderneming naar bankbedrijf. Door de stabiliteit en betrouwbaarheid, twee essentiële kenmerken die een bank moet bezitten, was de bank een belangrijke neutrale haven in de Eerste Wereldoorlog. Met het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog was de rol die de Maatschappij speelde in Nederlands-Indië definitief uitgespeeld en bevonden zich de meeste activiteiten van de bank zich voortaan in het buitenland.

6. De Nederlandsche Handels Maatschappij als een internationaal bankbedrijf

6.1 Geldleningen in Japan

Tegen het eind van de 19^e eeuw kwam de handel met Japan op gang (Mansvelt 1924)¹⁴. Naast de Nederlands-Indische bezittingen namen ook de belangen elders weer flink toe. In Japan was er een tekort aan textiel en medicijnen die de Nederlandsche Handels Maatschappij aldaar verkocht. Lange tijd was Japan gesloten geweest voor buitenlandse handel, op het Nederlandse handelseiland Dejima na. Dit veranderde door druk van buitenaf, voornamelijk door de Verenigde Staten. De Opiumoorlogen tussen het Verenigd Koninkrijk en China maakten grote indruk op Japan en toen er een Amerikaanse vloot voor de Japanse kust verscheen ging de Japanse regering overstag en kwam de handel met het buitenland gestaag op gang. Naast de handel had de Nederlandsche Handels Maatschappij nog een andere belangrijke taak in Japan, namelijk die van geldschieter. De rente op leningen bedroeg in Japan tussen de 12 en 18 procent op jaarbasis (Graaf 2012)¹⁵. Om deze reden had de Nederlandsche Handels Maatschappij meer dan 4 miljoen gulden uitstaan bij de Japanse regering en de Daimyo, de plaatselijke landheren. Deze geldlening was zeer winstgevend mede doordat er geen wanbetaling plaatsvond, alle rente en leningen werden keurig afbetaald. Enkele jaren later werd er toch nog verlies geleden op deze leningen door een revolutie waarbij de macht van de Keizer weer werd herstelt. Door het verlies aan macht van de Daimyo konden zij niet meer het kapitaal opbrengen om de rentes te betalen.

In 1874 werd het verbod op handel in wissels en effecten door de regering opgeheven. Na de ervaringen als geldschieter in Japan stapte de Nederlandsche Handels Maatschappij in de hierboven genoemde handel. Dit kan worden gemerkt als het begin van de Nederlandsche Handels Maatschappij als echt bankbedrijf. Er werd ook veel geleerd van het zakendoen in Japan, naast de informatie die al eeuwenlang over Japan bekend was in Nederland was het eerste avontuur van de Nederlandsche Handels Maatschappij van nut toen in de jaren '20 van de 20^e eeuw weer kantoren werden geopend in Kobe, Osaka en Tokio (Goey 2012)¹⁶.

6.2 Filiaal Shanghai en de Shanghai dollar

Shanghai was de eerste plek waar de Nederlandsche Handels Maatschappij haar eigen bankbiljetten uitgaf, deze biljetten waren voornamelijk bedoeld voor de handel tussen China en het buitenland. De biljetten vervulden een rol die goud ook heeft, Europese valuta's

¹⁴ Mansvelt, W. M. F. (1924). Gedenkboek der Nederlandsche Handel-Maatschappij. Amsterdam, Nederlandsche Handelsmaatschappij

¹⁵ Graaf, T. d. (2012). Voor Handel en Maatschappij, Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, 1824-1964. Amsterdam, Boom Amsterdam

¹⁶ Goey, F. d. (2012). "A case of business failure; The Netherlands Trading Company (NHM) in Japan, 1859-1881." Zeitschrift für Unternehmensgeschichte **58**(1): 105-126

hadden geen waarde in China en Chinese valuta geen waarde in Europa. De Shanghai dollar was een wisselmunt die de verschillende valuta linkte om op een makkelijker manier handel te drijven. In 1903 begon zij met de uitgifte van de Shanghai dollar die tot 1946 in circulatie zou blijven. De Nederlandsche Handels Maatschappij deed dit omdat er geen centrale bank was in China. Naast de Nederlandsche Handels Maatschappij waren er verschillende Europese banken die dit ook deden (Sandrock 2013)¹⁷, onder andere de Banque Sino-Belge (België), Deutsche-Asiatische Bank (Duitsland), International Banking Corporation (Verenigde Staten), Banque de l'Indochine (Frankrijk) en de Russo-Asiatic Bank (Rusland). De Nederlandsche Handels Maatschappij was relatief klein in vergelijking met de andere banken maar nam wel een prominente rol in als opleidingsinstituut voor Chinese bankiers. Ook het aantal dollars dat in circulatie was bleef laag, dit kwam omdat de Nederlandse wet veel reserves voorschreef voor de uitgifte van coupures.

Afbeelding III: 100 Shanghai dollar uitgegeven door de Nederlandsche Handels Maatschappij

6.3 Oprichting Saudi Hollandi Bank

Nederland speelde al een belangrijke rol (Berger 2002)¹⁸ in Saudi-Arabië voor het daadwerkelijk het land werd dat wij nu kennen. Al eeuwenlang wordt er in de Perzische Golf en Rode Zee handel gedreven. In 1872 opende Nederland een consulaat in Djedda, het consulaat in deze havenstad hield zich ten dele bezig met de handel maar was vooral bedoeld ter ondersteuning van de vele Islamitische pelgrims uit Nederlands-Indië. Deze Nederlands-Indische pelgrims vormden zelfs de meerderheid van alle mensen die Djedda aandeden voor

¹⁷ Sandrock, J. (2013). "FOREIGN BANKS IN CHINA, Part II - IMPERIAL CHINESE ISSUES (1900-1911)." Currency Collector

¹⁸ Berger, M. (2002). "Gemiste kansen in Saudi-Arabië." Historisch Nieuwsblad(7)

de hadj (de Islamitische bedevaartstocht die elke Moslim in zijn leven een keer moet proberen te maken). Om deze pelgrims ook op financieel gebied van dienst te zijn opende de Nederlandsche Handels Maatschappij in 1926 een wisselkantoor in Djedda, in het eerste jaar maakten al 52.000 Indiërs (Saudi Hollandi Bank 2013)¹⁹ gebruik van dit wisselkantoor waar vreemde valuta konden worden gewisseld in met name goud wat gold als betaalmiddel in Saudi-Arabië. Ibn Saud, de stichter van het Koninkrijk van Saudi-Arabië in 1932, zag het belang van een internationale bank binnen de landgrenzen en had daarom zelf ook al snel een lopende rekening bij de Nederlandsche Handels Maatschappij.

Ibn Saud (Berger 2002)²⁰ leefde in weelde en deed dit voornamelijk op krediet bij de Nederlandsche Handels Maatschappij. Zoals vermeldt in het jaarverslag van 1928 was de spijzucht van de koning een kwelling voor de Nederlandsche Handels Maatschappij en beklaagde ze zich ook herhaaldelijk over de renteloze leningen aan de koning die niet werden terugbetaald. De Nederlandsche Handels Maatschappij stond dit echter toe door de centrale positie die het mocht spelen bij de invoering van een centrale munt. Bij de invoering van de Saudische riyaal in 1927 speelde de Maatschappij een onofficiële rol van centrale bank. Het volledige beheer van de nieuwe valuta was in handen van de Nederlandsche Handels Maatschappij, ze zag toe op het slaan en vershippen van de munten van Engeland naar Djedda. Daarna werden de munten opgeslagen in de kluizen van de Nederlandsche Handels Maatschappij en werd er op de wisselkoers gelet zodat deze niet te veel schommelde.

In 1938 stond de Nederlandsche Handels Maatschappij Saudi-Arabië bij om de financiële huishouding weer op orde te brengen, want deze was volledig geruïneerd door de crisis van de jaren '30. De Maatschappij had de mogelijkheid om de winning van de olie die ontdekt was te financieren maar wilden dit niet op krediet doen, dit bleek later een grote fout toen duidelijk werd dat Saudi-Arabië zeer rijk is aan olie. Uiteindelijk deelde de Nederlandsche Handels Maatschappij nog een klein beetje mee in de winst doordat het als bankier van de koninklijke familie de royalty's, die aanzienlijk waren, voor het boren naar olie beheerde maar dit stond niet in contrast met de mogelijkheden die de onderneming had gehad als ze de kredietmogelijkheden had voortgezet. Uiteindelijk zou de bank zijn unieke positie als enigste bank verliezen door de komst van andere buitenlandse banken. Een deel van het eigendom van de bank ging over in Saudische handen waarna het bedrijf verder ging onder de naam Saudi Hollandi Bank.

¹⁹ Saudi Hollandi Bank (2013)

²⁰ Berger, M. (2002). "Gemiste kansen in Saudi-Arabië." Historisch Nieuwsblad(7)

7. Conclusie en discussie

In hoeverre ontwikkelde de Nederlandsche Handels Maatschappij zich van een handelonderneming naar een internationaal bankbedrijf vanaf de afschaffing van het cultuurstelsel tot de Indonesische onafhankelijkheid?

De Nederlandsche Handels Maatschappij groeide in enkele jaren uit tot een internationaal georiënteerd bedrijf. Vaak werden er kantoren geopend en werden deze niet veel later ook weer gesloten. De Maatschappij werd min of meer gedwongen om de eigen productiemogelijkheden in de loop der jaren af te stoten, met de afschaffing van het cultuurstelsel was de handel in producten die tijdens dit stelsel werden verbouwd gekrompen en niet meer rendabel voor een groot bureaucratisch bedrijf als de Nederlandsche Handels Maatschappij. Met het opbloeien van het bank- en kredietwezen kon de Maatschappij handig inspelen op een wereldwijde behoefte aan valuta's en krediet. Wereldwijd werd de vraag naar kredieten groter en werd ook de opvraagbaarheid van deze kredieten belangrijker. In bijvoorbeeld Japan en Saudi-Arabië bestonden geen plaatselijke banken die voor voldoende kredieten konden zorgen aan de nationale regeringen, de Nederlandsche Handels Maatschappij speelde hier handig op in door zelf in het buitenland deze kredieten aan te gaan bieden.

Vanaf de Tweede Wereldoorlog werden de onderdelen van de Nederlandsche Handels Maatschappij die zich in Nederlands-Indië bevonden eerst bezet door de Japanners waarna ze genationaliseerd werden na de Indonesische Onafhankelijkheid. Dit betekende het (tijdelijke) einde van de activiteiten op de plek waar altijd het meeste te doen was geweest.

In de voorbeelden die genoemd zijn komen drie hoofdzaken naar voren waar banken zich mee bezighouden, namelijk de geldleningen in Japan, de uitgifte van de Shanghai dollar in China en het verlenen van een wisselfunctie in Djedda in Saudi-Arabië. Hierin is te zien dat de Nederlandsche Handels Maatschappij zich over de hele wereld ontwikkelde tot een volwaardige bank. Het nam voornamelijk door de stabiliteit van Nederland, het grote netwerk en de vroege oprichting in de 19^e eeuw een unieke positie in. Waar andere ondernemingen in die tijd nog niet het kapitaal en de connecties (via de oude handelsfilialen) hadden was de Nederlandsche Handels Maatschappij een voorloper op het gebied van internationale kredietverstrekking. De Maatschappij had de mogelijkheid om zowel regeringen te ondersteunen en de rol van centrale bank op zich te nemen bij gebrek aan alternatieven in een wereld die nog niet zo mondiaal was georganiseerd als tegenwoordig.

De transformatie die de Nederlandsche Handels Maatschappij ondergaan heeft past precies in de periode van versnelde mondialisering. Als onderneming is het een goede case geweest om te zien dat de Maatschappij zich steeds verder ontwikkelde tot een multinational die we vandaag de dag ook kennen. Oude feodale stelsels als het cultuurstelsel en de slavernij maakten plaats voor verregaande industrialisering. Nieuwe landen zoals Saudi-Arabië ontstonden en oude landen zoals Japan openden hun markten voor buitenlandse bedrijven. De industrialisering en het groter worden van de "bekende" wereld vroegen om een nieuw soort

kredietverlening. Deze versterkte onderlinge verbondenheid via banken en schulden leidde uiteindelijk in 1929 tot een beurskrach met gevolgen over de hele wereld. Na de Tweede Wereldoorlog werden de mogelijkheden tot het krijgen van kredieten nog verder versoepeld en was de verbondenheid via banken nog meer verweven zodat dit in 2008 nogmaals tot een wereldwijde crisis leidde die vandaag de dag nog steeds voortduurt.

8. Referenties

8.1 Boeken en artikelen

(Multatuli 1860; Mansvelt 1924; Gelderen 1939; White 1971; Fasseur 1975; Jong 1989; Maddison 1989; Eng 1996; Berger 2002; Schrauwens 2002; Gordon 2010; Goey 2012; Gordon 2012; Graaf 2012; White 2012; Foray 2013; Sandrock 2013; Wijmer 2013)

Berger, M. (2002). "Gemiste kansen in Saudi-Arabië." Historisch Nieuwsblad(7).

Eng, P. v. d. (1996). "Challenging Changes: Current Themes in the Economic History of Indonesia." NEHA-Bulletin **10**(2): 89-113.

Fasseur, C. (1975). Kultuurstelsel en koloniale baten: de Nederlandse exploitatie van Java, 1840-1860, Universitaire Pers.

Foray, J. L. (2013). "A Unified Empire of Equal Parts: The Dutch Commonwealth Schemes of the 1920s–40s." The Journal of Imperial and Commonwealth History **41**(2): 259-284.

Gelderen, J. v. (1939). The Recent Development of Economic Foreign Policy in the Netherlands East Indies. Londen, Longmans.

Goey, F. d. (2012). "A case of business failure; The Netherlands Trading Company (NHM) in Japan, 1859-1881." Zeitschrift für Unternehmensgeschichte **58**(1): 105-126.

Gordon, A. (2010). "Netherlands East Indies: The Large Colonial Surplus of Indonesia, 1878-1939." Journal of Contemporary Asia **40**(3): 425-443.

Gordon, A. (2012). "How Big was Indonesia's "Real" Colonial Surplus in 1878–1941?" Journal of Contemporary Asia **42**(4): 560-580.

Graaf, T. d. (2012). Voor Handel en Maatschappij, Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, 1824-1964. Amsterdam, Boom Amsterdam.

Jong, J. d. (1989). "Van batig slot naar ereschuld. De discussie over financiële verhouding tussen Nederland en Indië en de hervorming van de Nederlandse koloniale politiek, 1860-1900." Low Countries Historical Review **106**(2).

Maddison, A. (1989). "Dutch Income in and from Indonesia 1700–1938." Modern Asian Studies **23**(4): 645-670.

Mansvelt, W. M. F. (1924). Gedenkboek der Nederlandsche Handel-Maatschappij. Amsterdam, Nederlandsche Handelsmaatschappij.

Multatuli (1860). Max Havelaar; of de koffieveilingen der Nederlandsche Handel-Maatschappij, Uitgevers-maatschappij Elsevier.

Sandrock, J. (2013). "FOREIGN BANKS IN CHINA, Part II - IMPERIAL CHINESE ISSUES (1900-1911)." Currency Collector.

Schrauwens, A. (2002). "The Miser's Store: Property and Traditional Law in the Governance of the 'Native' Economy." The Journal of Peasant Studies **29**(2): 24-46.

White, B. (1971). "Demand for Labor and Population Growth in Colonial Java." Human Ecology **1**(3): 217-236.

White, N. J. (2012). "Surviving Sukarno: British Business in Post-Colonial Indonesia, 1950–1967." Modern Asian Studies **46**(5): 1277-1315.

Wijmer, D. J. (2013). Inventaris van het archief van de Nederlandsche Handel-Maatschappij (NHM), (1677) 1824-1964 (1994), Nationaal Archief.

8.1 Websites

(Euroinvestor.com 2013; Lawrence 2013; Saudi Hollandi Bank 2013)

Lawrence, S. (2013). "<http://www.measuringworth.com/>."

Euroinvestor.com (2013).

Saudi Hollandi Bank (2013).

9. Reflectieverslag

9.1 Voorbereiding

De voorbereiding voor de opdracht verliep vrij soepel naar mijn idee. Mijn studierichting is de bedrijfskunde en dit wou ik graag combineren met een historische invalshoek. Via een brainstormsessie met prof. dr. Roberts kwam ik al snel uit bij het plaatsen van mondialisering in een historisch perspectief. Mondialisering en het imperialisme zouden op gelijke voet samen gaan. Vaderlandse geschiedenis en dan met name een van de koloniën of een bedrijf dat hier iets mee te maken had hadden mijn voorkeur. Via die weg belandde ik met dank aan dr. A. Weber bij het Nederlands-Indië van de 19e eeuw. Ik heb mij ingelezen in de tijdsperiode en de onderwerpen die zich in die tijd afspeelden en kwam met hulp van mijn begeleiders uit bij de Nederlandsche Handels Maatschappij. Dit is als onderwerp te breed voor één thesis, hier zouden boeken over vol kunnen worden geschreven (en dat is in zekere zin ook gebeurd). Het moeilijkste van de thesis vond ik deze periode, het specificeren van het onderwerp naar een nauwer en concreter geheel. Hier heb ik veel van geleerd, het is vooral belangrijk om het onderwerp niet te breed te houden en de diepte in te duiken. Er was de mogelijkheid om een grondstof (zoals koffie of suiker) te onderzoeken maar ook een belangrijk persoon binnen de Nederlandsche Handels Maatschappij (zoals Johannes van den Bosch of Jean Chrétien Baud). Met de viering van het tweehonderdjarig bestaan van het Koninkrijk der Nederlanden zullen er veel boeken en onderzoeken verschijnen naar grote en oude Nederlandse bedrijven die zich bezighouden binnen Nederland. Ik vond het dan met name interessant om te kijken naar het buitenlandse avontuur van zo'n groot bedrijf. Daarom is het onderwerp wel de Nederlandsche Handels Maatschappij gebleven maar is het in een internationale context geplaatst.

Met deze bagage op zak ben ik op zoek gegaan naar informatie. Er was veel op internet te vinden zoals via Picarta en Web of Science. Toch ben ik ook langs bibliotheken gegaan om te kijken of hier meer informatie te vinden was, nuttig waren hierbij de Universiteitsbibliotheek van Leiden en het Zuid-Afrika Huis in Amsterdam. Ik vond het erg leuk om naar een bibliotheek te gaan om informatie op te zoeken, bedrijfskundige informatie is voornamelijk toch op het internet te vinden en dan zijn bibliotheken onnodig, het is leerzaam om eens wat anders te ervaren en via een echte catalogus op zoek te gaan naar boeken! Met name het verkrijgen van het boek van dhr. Mansvelt was lastig, uiteindelijk was die gelukkig te koop bij Polare.

9.2 Uitvoering

Met de uitvoering van het de thesis begon ik na voldoende informatie te hebben verzameld. Het was voor mij niet moeilijk om te beginnen en om aan het schrijven te blijven omdat ik het een erg leuk onderwerp vond en het ook erg leuk vond om er meer over te weten te komen. Elke nieuwe alinea die werd geschreven voelde als een puzzelstukje dat op zijn plaats viel. Door structureel de verzamelde informatie uit de voorbereidingsfase bij te houden werd het schrijven van de opdracht wel erg vergemakkelijkt. Als ik dit niet had gedaan was het een

zeer omslachtig karwei geworden om alle verzamelde informatie weer goed boven water te krijgen en om de goede informatie aan de goede schrijver te koppelen. Een volgende keer zou ik dit dus zeker weer doen, het kost wat meer moeite bij het lezen van de literatuur maar dit loont zeker en betaald zich uit in een grote tijdsinstaat en een schematisch veel beter opgezette thesis.

9.3 Nabeschouwing

Uiteindelijk vond ik dat het onderzoek op een goede manier verliep. Ik heb wel veel geleerd door het zelfstandige werken wat in de rest van de studie niet naar voren komt bij zo'n groot project. Daarnaast was het schematische werken en je aandacht bij de thesis houden een goede test voor de zelfstandigheid van werken. De samenwerking en hulp van mijn begeleiders, prof. dr. Roberts en dr. Weber heb ik als zeer prettig ervaren. We zaten snel op een lijn en de communicatie verliep goed. Ik ben blij dat mijn begeleiders zoveel tijd vrij hebben gemaakt om mij te helpen, dit is uiteindelijk ten goede gekomen aan deze thesis.
